Pobrane z czasopisma **http://kulturaiwartosci.journals.umcs.pl**
Data: 23/01/2026 01:59:40

Kultura i Wartości
ISSN 2299-7806
Nr 40 (2025)

http://dx.doi.org/10.17951/kw.2025.40.259-263

Recenzja:

Etos nauczyciela. Rozważania o wartościowej edukacji, t. 1-2, red. Krzysztof Bochenek, Izabela Pasternak, Dariusz A. Szkutnik. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2025, t. 1 ss.314, t. 2 ss.118.

Rafał Antoni Kupczak
badacz niezależny
e-mail: rafalkupczak@wp.pl
https://orcid.org/0000-0002-0469-6119

Dwutomowa publikacja stanowi zwieńczenie projektu badawczo-społecznego realizowanego przez Uniwersytet Rzeszowski w ramach programu Społeczna odpowiedzialność nauki II (SONB/SP/464406/2020), projekt „Etos nauczyciela. Rozmowy o wartościowej edukacji". Tom pierwszy zawiera osiem artykułów w języku polskim, jeden artykuł w języku angielskim, jeden w języku czeskim oraz sześć transkrypcji spotkań w języku polskim. Tom drugi zawiera sześć opracowanych transkrypcji spotkań w języku angielskim. Oba wydane w 2025 roku tomy tworzą komplementarną całość: tom pierwszy łączy artykuły naukowe z transkrypcjami debat, tom drugi przyjmuje formę wyłącznie dokumentacyjną, zawierając przetłumaczone na język angielski fragmenty wystąpień zawartych w tomie pierwszym. Tom pierwszy zatytułowany *Etos nauczyciela. Rozważania o wartościowej edukacji* zawiera pełne transkrypcje sześciu spotkań z cyklu o tej samej nazwie zorganizowanych w 2024 roku. Natomiast tom drugi, pod tytułem *The Teacher's Ethos. Reflections on Valuable Education with Selected Summaries*, obejmuje tłumaczenia tych samych debat, jednak w formie skróconej i redakcyjnie opracowanej.

Pobrane z czasopisma **http://kulturaiwartosci.journals.umcs.pl**
Data: 23/01/2026 01:59:40

Jak wskazano w tytule i podkreślono we *Wstępie*, pojęcie etosu nauczyciela stało się przyczynkiem do interdyscyplinarnej debaty. Artykuły reprezentują perspektywy pedagogiczne, filozoficzne, socjologiczne, psychologiczne i kulturoznawcze. Tym, co ma je łączyć, jest próba uchwycenia wartości, postaw i wyzwań, przed którymi aktualnie stoją nauczyciele.

Tekst Vasila Gluchmana *Etyka akademicka jako etyka pracy i etyka relacji* wprowadza w zagadnienie etyki akademickiej, analizując istniejące definicje i wskazując na pewne ich braki, w tym – na bardzo częsty brak wystarczająco silnego wymiaru filozoficznego, podkreślając, że przy opracowywaniu własnego podejścia do filozofii etyki akademickiej opiera się na wartościach etyki konsekwencji społecznych (człowieczeństwo, godność ludzka, prawo moralne, sprawiedliwość, odpowiedzialność, tolerancja, obowiązek). Jak zauważa autor, definicja dobra wspólnego lub publicznego jest nieodzowną częścią etyki akademickiej i jej głównym punktem wyjścia. Prof. Gluchman rozumie etykę akademicką przede wszystkim jako symbiozę etyki pracy akademickiej i etyki relacji akademickich. Tekst Vasila Gluchmana można uznać za swego rodzaju „rdzeń teoretyczny" tomu – autor, wychodząc od analiz analiz definicji Michaela Davisa, J. Angelo Corletta, Satya Sundar Sethy'ego, przechodzi do prezentacji własnej propozycji rozumienia etyki akademickiej.

Artykuł Elżbiety Osewskiej *Nauczyciel na miarę współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych* stawia zasadnicze pytania dotyczące nauczania i wychowania młodego pokolenia, próbując jednocześnie poszukiwać odpowiedzi z perspektywy nauczyciela wpisanego w kontekst współczesnego nauczania i wychowania. Diagnozując aktualny kulturowy stan ponowoczesnej rzeczywistości, formułuje swoje argumenty w kierunku uznania nauczyciela nie tylko za „przekaziciela" wiedzy, ale również za wychowawcę prowadzącego wychowanka do pełni człowieczeństwa. Autorka wprost wskazuje, jakie cechy musi posiadać i jakie działania musi wykonywać nauczyciel w czasach ponowoczesności czy też „płynnej nowoczesności", aby mógł być zachowany autorytet nauczyciela.

Roman Pelczar w artykule *Nauczyciel szkoły powszechnej w czasach II Rzeczypospolitej (zarys problematyki)* przybliża sposób realizacji celów wychowania i wymogów etyczno-moralnych, jakie były stawiane przed osobami wykonującymi zawód nauczyciela w okresie II Rzeczypospolitej. Analizuje również status prawno-służbowy, sytuację materialną, przygotowanie, doskonalenie zawodowe, uwarunkowania społeczne oraz rolę w życiu społeczeństwa i państwa.

Pobrane z czasopisma **http://kulturaiwartosci.journals.umcs.pl**
Data: 23/01/2026 01:59:40

W artykule *Nauczyciel w świecie paradoksów* Magdalena Parzyszek opisuje wybrane paradoksy w pracy nauczyciela, takie jak: dużo nauki, mało mądrości; dużo techniki, mało moralności; dużo działania, mało czynów; dużo mechanicyzmu, mało człowieczeństwa. Jednocześnie zachęca do powrotu do sprawdzonych zasad postępowania pedagogicznego.

Brice Cantrell w opracowaniu zatytułowanym *Ethics and Teaching. Literature and Language in the Classroom* analizuje, w jaki sposób literatura może służyć jako narzędzie edukacji etycznej, opartej na koncepcji etyki konsekwencji społecznych słowackiego filozofa i etyka Vasila Gluchmana. Gluchman przyjmuje, że moralność wynika z praktyki i wartości konkretnego społeczeństwa, a działania dobre to te, które przynoszą więcej pozytywnych niż negatywnych skutków społecznych. Autor argumentuje, że literatura odzwierciedla te wartości i może być punktem wyjścia do dyskusji o moralności, człowieczeństwie i odpowiedzialności. Poprzez analizę języka, metafor i kontekstu kulturowego uczniowie uczą się rozumieć i oceniać postawy moralne bohaterów oraz własne wartości. W rezultacie, nauczanie literatury staje się formą kształtowania świadomych moralnie jednostek.

Mariola Kinal w artykule *Trendy edukacyjne – co zrobić, żeby edukacja była bardziej efektywna?* dokonuje diagnozy obecnego stanu szkolnictwa, analizując wpływ przyjmowanych paradygmatów nauczania na efekty nauczania. Skuteczne i przyjazna dla ucznia nauczanie wymaga przyjęcia odpowiedniej strategii oceniania. Autorka porusza również temat wykorzystywania nowoczesnych technologii w pracy z uczniami i pojawiające się z tym trudności.

Grażyna Tereszkiewicz, autorka artykułu *Wartości w edukacji*, akcentuje holistyczne spojrzenie na ucznia, u podstaw którego leży właściwy system wartości. Autorka sprawnie zestawia etapy rozwoju programów wychowawczych z kluczowymi dla edukacji wartościami.

W artykule *Pozycja zawodowa i status społeczny nauczycieli szkół ludowych w polskich wsiach w Galicji (do powołania Rady Szkolnej Krajowej) – wybrane zagadnienia* Roman Pelczar analizuje sytuację społeczną nauczycieli na terenach wiejskich Galicji w XIX wieku, ukazując ich ambiwalentne położenie pomiędzy autorytetem a marginalizacją. Z jednej strony, postrzegano ich jako osoby moralne, etyczne i związane z duchowieństwem, co dawało im prestiż i wpływy w lokalnej społeczności; z drugiej – brak szacunku ze strony chłopów, szlachty i Żydów oraz niskie wynagrodzenia prowadziły do ich społecznego upokorzenia

Pobrane z czasopisma **http://kulturaiwartosci.journals.umcs.pl**
Data: 23/01/2026 01:59:40

i biedy. Władze państwowe i kościelne starały się podnosić rangę nauczycieli poprzez instrukcje i regulacje, które wymagały od nich moralności, trzeźwości i wzorowego życia prywatnego, traktując ich jako wzorce dla ludu. Mimo tych wysiłków, rzeczywistość wiejskiego nauczyciela pozostawała trudna – między ideałem służby i oświaty a codziennym ubóstwem i społeczną izolacją.

W artykule *Masarykovo filosofické pojetí výchovy a vzdělání. Úvod: Masaryk a česká státnost* [Filozofia wychowania i kształcenia Masaryka. Wprowadzenie: Masaryk i czeska państwowość] Jan Svoboda nakreśla sposób, w jaki Tomáš Garrigue Masaryk pojmował wychowanie i kształcenie. Określał je jako klucz do duchowego i moralnego odrodzenia narodu, a także jako warunek jego uczestnictwa w nowoczesnym świecie kultury i nauki. Widział w edukacji narzędzie harmonizacji rozumu i uczuć, nauki i wiary, by przezwyciężyć kryzys nowoczesnego człowieka wynikający z utraty religijnej wiary. Jego filozofia wychowania opierała się na idei humanizmu, zakorzenionej w czeskiej tradycji Jana Husa, Jana Amosa Komenskiego oraz Františka Palackiego, a jej celem była formacja etyczna jednostki – człowieka odpowiedzialnego, empatycznego i duchowo dojrzałego. Ostatecznie Masaryk rozwinął antropologiczny wymiar filozofii, w której wychowanie i wiedza mają prowadzić do pełniejszego człowieczeństwa, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i trwałej obrony humanitarnych wartości wobec współczesnych globalnych wyzwań.

Katarzyna Winiarek w artykule *Sprawczość ucznia w kulturze myślenia – droga do aktywnego i zaangażowanego uczenia się* pokazuje, że sprawczość w kulturze myślenia sprzyja rozwojowi samodzielności, inicjatywy, ciekawości i odporności uczniów, tworząc środowisko, w którym mogą oni eksperymentować, uczyć się na błędach i brać odpowiedzialność za własne decyzje. Uczniowie uczą się elastyczności, odwagi w myśleniu oraz współpracy, co rozwija ich kreatywność, pewność siebie oraz zdolność do rozwiązywania problemów. W takiej kulturze nauczyciel pełni rolę mentora i przewodnika, wspierając uczniów w odkrywaniu swoich możliwości i budowaniu poczucia sprawczości. Autorka omawia 10 kroków w rozwoju sprawczości uczniów w kulturze myślenia, podkreślając, że kultura myślenia jest idealnym środowiskiem do rozwoju współpracy.

Zabieg połączenia artykułów naukowych z transkrypcjami debat – już w tomie pierwszym – okazał się niezwykle trafny; pozwala bowiem śledzić, jak refleksja teoretyczna rodzi się w autentycznym dialogu. Tom drugi konsekwentnie rozwija formułę dialogiczną, przy rezygnacji z artykułów naukowych na rzecz sześciu pełnych transkrypcji debat z 2024 roku. Należy zauważyć, że w transkrypcjach,

Pobrane z czasopisma **http://kulturaiwartosci.journals.umcs.pl**
Data: 23/01/2026 01:59:40

świadomie – w wyniku przyjętej z góry formuły i celów projektu – zrezygnowano z redakcji naukowej (brak przypisów, ujednolicenia terminologii, indeksów).

Pod względem edytorskim, oba tomy prezentują wysoki poziom, trzeba docenić staranną korektę, przejrzystą strukturę oraz estetyczną szatę graficzną. W tomie pierwszym można jednak zauważyć pewną niejednorodność w zakresie stylu cytowań (łączącego elementy stylów polskich i anglojęzycznych) oraz brak wspólnego spisu literatury dla całego cyklu. W tomie drugim cennym rozszerzeniem byłby indeks nazwisk i zagadnień, ułatwiający orientację w bogatym materiale źródłowym. Mimo to dwutomowa publikacja stanowi bardzo dobry przykład realizacji założeń społecznej odpowiedzialności nauki. Łączy badania teoretyczne z popularyzacją i rzeczywistym wpływem na praktykę edukacyjną, budując trwałe mosty między środowiskiem akademickim a nauczycielami-praktykami. Szczególnie godne uznania jest konsekwentne podkreślanie dynamicznego charakteru etosu nauczyciela – nie jako zbioru norm, lecz jako procesu nieustannego namysłu i dialogu.

Podsumowując, *Etos nauczyciela. Rozważania o wartościowej edukacji* to publikacja o dużej wartości poznawczej, metodologicznej i społecznej. Stanowi wartościowe opracowanie w obrębie polskiej humanistyki edukacyjnej oraz wpisuje się w pole badań nad aksjologią zawodów zaufania publicznego. Oba tomy zasługują na szeroką recepcję w środowisku akademickim, wśród nauczycieli i w ośrodkach kształcenia pedagogicznego. Publikacja zasługuje na miano modelu zaangażowanej refleksji naukowej XXI wieku – interdyscyplinarnej dialogicznej i głęboko zakorzenionej w aktualnych wyzwaniach edukacji.